

Oppfølgingsprogram. Et nytt hjelpemiddel til å skape større forutsigbarhet i tjenestetilbudet?

AV: JON OTTERSEN
Spesialpedagog ved
Sykehuset Buskerud HF
Habiliteringsavdelingen

Habiliteringsavdelingen ved Sykehuset Buskerud har i et år vært i gang med et utviklingsprosjekt hvor vi skal lage et oppfølgingsprogram for personer med lett psykisk utviklingshemming. Et oppfølgingsprogram er en tydelig oversikt over de tjenestene avdelingen kan tilby overfor definerte grupper tjenestemottakere gjennom alle faser av livet.

Lett psykisk utviklingshemming

Vi valgte gruppen lett psykisk utviklingshemmete fordi vi har erfart at de utfordringene denne gruppen møter, lett kan under vurderes. De aller fleste klarer seg godt dersom de har et positivt støttende sosialt nettverk. Men det virker likevel som en god del barn og unge med lett utviklingshemming får et lavt selvbilde fordi de har opplevd stadige nederlag. Omgivelsene har ikke forstått hvilke vansker de har, eller har hatt et håp om at de skulle bli like flinke som de andre bare de fikk tilstrekkelig og riktig opplæring. Og lavt selvbilde er en av de viktigste faktorene som kan føre til en uheldig utvikling mot psykiske vansker, stoffmisbruk, tilknytning til kriminelle miljøer og lignende. Vårt håp vil være at man ved å sette fokus på denne gruppen vil kunne skape realistiske forventninger, og dermed gi barna utfordringer de kan mestre og miljøer de kan trives i. På den måten kan det gjøres mye godt forebyggende arbeid.

Forutsigbarhet i tjenestetilbudet

Hovedhensikten med å lage oppfølgingsprogram er å skape en større grad av forutsigbarhet både for tjenestemottakerne og deres pårørende. I tillegg vil det ha samme effekt både for Habiliteringsavdelingen og samarbeidspartnerne våre i andre deler av tjeneste-

apparatet. Det er mange aktører involvert i oppfølgingen av personer med funksjonshemninger og deres pårørende. Tjenestene som tilbys kan være overlappende, og mange ganger vanskelig definerbare.

Når det gjelder habiliteringstjenesten, oppstår det ofte vanskelige grenseoppganger i forhold til kommunale instanser som kommunehelsetjenesten, PPT, sosialtjenesten, barnevern og eventuelle kommunale habiliteringstjenester. Men også overfor andre statlige og regionale tjenester som det spesialpedagogiske støttesystemet, Aetat, trygdekontorene og andre avdelinger innen spesialisthelsetjenesten, særlig psykiatrien, er grensene uklare.

For å få til en smidig overgang mellom instansene slik at tjenestetilbudet kan oppleves som helhetlig, er det utarbeidet samarbeidsavtaler. De skisserer rutiner som skal gjøre det lettere og mer tidsbesparende å involvere alle nødvendige instanser.

Hovedansvaret for de konkrete tjenestene for funksjonshemmete og koordineringen av dem ligger i kommunene. Spesialisthelsetjenesten supplerer kommunene der det er behov for mer kompetanse. Kommunene har svært forskjellig kompetanse på dette området, og de tjenestene de etterspør er derfor av svært ulik karakter. De tjenestene som de forskjellige habiliteringstjenestene rundt om i landet yter er også svært forskjellige.

Individuell plan er kommet som et verktøy for å sikre tjenestemottakere med sammensatte behov en bedre koordinering av tjenestene. Både samarbeidsavtaler og individuelle planer er viktige redskaper for å gi koordinerte og forutsigbare oppfølgingsforløp.

Det som står igjen, er at hver enkelt tjeneste avklarer hvilke tjenester de kan tilby, det vil si hva de kan bidra med innenfor det totale oppfølgingsforløpet. Noen aktører har laget service-erklæ-

ringer som sier noe om hva virksomheten definerer som sine hovedoppgaver. De er som regel relativt generelle slik de må være for på en kortfattet måte å beskrive det som er fellesnevneren for mange forskjellige oppgaver og tjenester.

Gjennom kontakter i fagmiljøene som er opptatt av habilitering, fikk vi høre om at det ved noen instanser lages såkalte oppfølgingsprogram. De er primært inspirert av institusjoner i Canada, men også i Sverige er det mange fylkesdekkende habiliteringsavdelinger som har laget tilsvarende program. Også i Norge er noen habiliteringstjenester i gang med utviklingsarbeid for å lage program som er tilpasset norske forhold.

Programmets hovedinnhold

Oppfølgingsprogram er et forsøk på å være mer konkret og presis slik at både tjenestemottakere og samarbeidspartnere vet hva de kan forvente fra habiliteringsavdelingen.

Det vil si at programmet er en oversikt over tjenester som tilbys både til den utviklingshemmete personen selv, til de pårørende og til tjenesteapparatet. Noen av tjenestene vil være på individuell basis, andre vil være i gruppe med andre utviklingshemmete og andre igjen vil være som kurs eller veiledning til nærpersoner. Det vil være tjenestemottakerne selv i samråd med sine nærpersoner som avgjør hvilke tjenester de vil benytte.

Programmet vil kunne inngå som en del av vedkommendes individuelle plan. Det vil gi en oversikt over hva man kan be om i den aktuelle livsfasen og de fasene som kommer etter.

Utarbeiding av programmet

Definering av livsfaser

Det første skrittet var å lage en oversikt over hva det vil si å være lett psykisk utviklingshemmet i ulike livsfaser. Vi tok utgangspunkt i 8 faser:

1. Spedbarn. 1–1 ½ år
2. Småbarn. 1 ½–6 år
3. Barn. 6–13 år
4. Ungdom. 13–20 år
5. Unge voksne. 20–30 år
6. Voksne. 30 år til aldring setter inn
7. Eldre. Fra aldring setter inn til pleietrengende.
8. Gamle. Fra pleietrengende til død.

Oppfølgingsbehov og tiltak

Gjennom litteraturgjennomgang og idédugnader med kollegaer på avdelingen, samarbeidspartnere i kommunene, representanter fra interesseorganisasjonene og andre kompetansemiljøer, satte vi fokus på hva det vil si å ha en lett psykisk utviklingshemming i hver av fasene. Mulige oppfølgingsbehov og aktuelle tiltak for å avhjelpe behovene ble skissert både for den utviklingshemmete personen selv, de pårørende og hjelpeapparatet. På den måten fikk vi en relativt helhetlig oversikt over hva slags tjenester det kunne være behov for i oppfølgingen av denne gruppen. Dette dokumentet, som vi har kalt for *Fasebeskrivelsen*, er etter hvert blitt en oversiktlig oppsummering av aktuelle temaer i alle livsfasene. Den gir seg ikke ut for å være utfyllende, og vi har derfor vært usikre på om den bør være tilgjengelig etter at prosjektet er avsluttet. Men etter at flere av våre samarbeidspartnere har uttrykt ønske om å bruke den som en slags huskeliste for eksempel ved ansvarsgruppemøter og individuelle planer, er vi kommet til at den skal være tilgjengelig igjen når den er ferdig bearbeidet ved prosjektperiodens slutt.

Oversikt over aktører

Det neste skrittet var å se på hjelpeapparatet og prøve å få en oversikt over hvilke aktører som kan yte tjenester til denne gruppen. Da vil det bli lettere å plassere vårt eget bidrag inn i en helhet.

Konkret utforming av programmet

På bakgrunn av disse to oversiktene sett i sammenheng med retningslinjene i forskriftene for habilitering og rehabilitering begynte prosjektgruppen å definere hvilke oppgaver som naturlig ville falle inn under vår avdeling. Etter drøftinger med kommunene i fylket og andre aktuelle samarbeidsinstanser og kompetansemiljøer, laget vi et utkast til oppfølgingsprogram som ble sendt ut på høring. Høringsuttalelsene og interne drøftinger førte til en del justeringer før det endelige programmet forelå tidlig på høsten 2006.

Programmets innhold

Habiliteringsavdelingens oppfølging kan defineres innenfor to hovedkategorier:

1. Individuell oppfølging på bakgrunn av henvisning med definerte problemstillinger:

- Diagnostisering og diagnoseformidling.
- Oppfølging ved sammensatt problematikk som for eksempel utfordrende atferd, psykiske vansker, stoffmisbruk, kriminalitet og lignende.

2. Oppfølging ut fra utfordringer som er vanlige i spesielle livsfaser:

- Gruppesamlinger for barn i alder ca. 10 – 12 år. I denne alderen blir mange barn med lett psykisk utviklingshemming oppmerksomme på at de er annerledes og kommer til kort i forhold til jevnaldrende. Derfor har vi samlinger for barn og foreldre slik at de kan møte andre i samme situasjon for å dele erfaringer, få undervisning og knytte kontakter.
- Kurs for fagfolk og pårørende tilknyttet ungdom med lett psykisk utviklingshemming i 14 – 15 års alder. På dette tidspunktet er det viktig å begynne å planlegge overgangen til å bli voksen. Valg av retning på videregående

opplæring henger sammen med ungdommenes evner og interesser og hvilke muligheter som finnes innenfor bolig, arbeid og fritid. I tillegg er det mange spørsmål rundt temaer som løsrivelse, kjæresteforhold, ansvar for egen atferd osv.

- Gruppesamlinger for ungdommer i alder fra ca. 17 år. De står på terskelen til å bli voksne med alle de utfordringene som følger med. Dette er en anledning til å møte andre i samme fase for å knytte kontakter og snakke sammen om aktuelle temaer.
- Kurs for fagfolk og pårørende for voksne med psykisk utviklingshemming. Teamene vil fokusere på spesielle områder som kan være vanskelig å takle, som for eksempel utfordrende atferd, psykiatriske lidelser, utviklingshemmete som foreldre eller medisinsk oppfølging.
- Gruppesamling for nydiagnostiserte ungdom og voksne. Fokus på realitetsorientering i forhold til egen livssituasjon og å møte andre i samme situasjon.
- Kurs for fagfolk og pårørende vedrørende aldring og eventuell demens hos personer med lett psykisk utviklingshemming. I denne fasen forandrer alle mennesker væremåte og det er viktig at omgivelsene tar hensyn til dette.

Programmet er planlagt igangsatt fra januar 2007. Det arbeides med et evalueringsprogram som kan sikre en systematisk registrering av hvordan programmet følges opp internt og hvilke følger det får for de som deltar.

Prosjektgruppa er interessert i kontakt med andre som holder på med eller planlegger å utvikle tilsvarende program, enten for denne eller andre målgrupper. I den fasen vi nå befinner oss er det av avgjørende betydning å utveksle ideer og erfaringer.

Ta gjerne kontakt via denne adressen:

jon.ottersen@sb-hf.no

Litteratur:

- American Association on Mental Retardation. (2002) Mental Retardation. Definition, Classification and Systems of Supports. Washington DC: AAMR,
- Beirne-Smith, Mary, James R. Patton, Richard Ittenbach. (2002) Mental Retardation. 6th edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Burack, Jacob A., Robert M. Hodapp, Edward Zigler. (Ed.) (1998) Handbook of Mental Retardation and Development. Cambridge: Cambridge University press.
- Castles, Elaine E. (1996) We're People First. The Social and Emotional Lives of Individuals with Mental Retardation. Westport, Conn: Praeger.
- Drew, Clifford J., Michael L. Hardman. (2006) Mental Retardation: A Life Cycle Approach. New Jersey: Merrill.
- Eknes, Jarle (red.) (2000) Utviklingshemming og psykisk helse. Oslo: Universitetsforlaget.
- Prasher, Vee P., Matthew, P. Janicki. (2002) Physical Health of Adults with Intellectual Disabilities. Oxford: Blackwell.
- Stubrud, Leif Hugo. (2001) Utviklingshemming i et økologisk perspektiv. Oslo: Universitetsforlaget.
- Zigler, Edward, Dianne Bennett-Gates (Ed.) (1999) Personality Development in Individuals with Mental Retardation. Cambridge: Cambridge University Press.